

УДК 378.14

Горнініч Т. І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВІДБОРУ ТА ЗАРАХУВАННЯ СТУДЕНТІВ ДО МЕДИЧНИХ ШКІЛ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

У статті обґрунтовано необхідність вивчення досвіду Сполучених Штатів Америки щодо особливостей зарахування абітурієнтів до вищих навчальних закладів медичного профілю. З'ясовано загальні вимоги до абітурієнтів медичних шкіл: попереднє здобуття ступеня бакалавра з обов'язковим проходженням курсів біології та хімії; проходження курсу домедичної підготовки; високі результати іспиту MCAT – обов'язкового стандартизованого комплексного тесту для вступу до медичних шкіл Сполучених Штатів Америки; для абітурієнтів з інших країн високі результати іспиту на знання англійської мови. Окрім об'єктивних критеріїв зарахування, багато медичних шкіл вимагають володіння унікальним досвідом роботи в громадських закладах охорони здоров'я, у волонтерських організаціях, у міжнародних наукових дослідженнях тощо. На основі аналізу досвіду Сполучених Штатів Америки з вивчення означеної проблеми запропоновано рекомендації щодо покращення наявних вимог до зарахування абітурієнтів до навчальних закладів медичного профілю в Україні.

Ключові слова: медична освіта, медична школа, США, зарахування, абітурієнт, домедична підготовка, MCAT, ступінь бакалавра.

Звернення до закордонного досвіду організації системи медичної освіти актуальне у зв'язку з реформуванням галузей вищої освіти й охорони здоров'я України. Одним із головних завдань у сучасних умовах реформування медичної та фармацевтичної освіти в Україні є підготовка висококваліфікованих фахівців для системи охорони здоров'я, які здатні ефективно застосовувати свої знання, навички та вміння на практиці і постійно вдосконалювати свою професійну підготовку протягом усієї діяльності. Медична освіта – це процес тривалого і безперервного навчання, що починається з моменту вступу до вищого медичного навчального закладу (далі – ВМНЗ) і триває протягом усієї професійної діяльності. У зв'язку із цим здобуття освіти в медичному університеті вимагає від абітурієнтів високої мотивації до майбутньої професії і відповідної природничо-наукової підготовки.

Вивчення американського досвіду показало, що в цій країні розроблено і впроваджено чіткі критерії вступу в медичні університети, які суттєво відрізняються від переліку вимог в українських медичних навчальних закладах та дозволяють встановити професійну придатність, готовність, вмотивованість абітурієнта ще на етапі зарахування до медичної школи. У зв'язку із цим вважаємо за доцільне ретельне вивчення досвіду Сполучених Штатів Америки (далі – США) у цьому аспекті.

Проблемам діагностики та прогнозування професійної придатності абітурієнтів присвячено розвідки О. Молчанова, А. Швець, А. Черняк. Питання підготовки студентів медичних коледжів до навчання у ВМНЗ вивчали І. Сурсаєва, Я. Цехмістер. Окремі аспекти формування вимог до зарахування у ЗВО в контексті підвищення якості вищої освіти в США досліджено О. Калініною. Трансформації умов вступу до ЗВО США вивчено Ю. Стойкою. Проте досі немає достатньої кількості наукових праць, присвячених аналізу досвіду США щодо зарахування абітурієнтів до ЗВО, зокрема медичного профілю. Це й зумовлює актуальність та своєчасність пропонованої розвідки.

Мета статті – дослідження особливостей професійного відбору й умов зарахування абітурієнтів до медичних шкіл США.

Вступ до медичної школи в США є складним і тривалим процесом, особливо для студентів з інших країн. Окреслимо загальні вимоги медичних шкіл до абітурієнтів: 1) попереднє здобуття ступеня бакалавра з обов'язковим проходженням курсів біології та хімії. Деякі школи також вимагають вивчення гуманітарних наук, англійської мови, математики, природничих дисциплін на етапі бакалаврату; 2) проходження курсу домедичної підготовки (Pre-Medical Studies); 3) високі результати іспиту MCAT, обов'язкового тесту для вступу в медичні школи США; 4) для абітурієнтів з інших країн – високі результати за іспит на знання англійської мови – TOEFL, IELTS або інших.

Консультанти з питань зарахування до медичних шкіл США при Асоціації американських медичних коледжів (далі – ААМК) також зазначають, що вступник повинен уважно ознайомитися з усіма вимогами ЗВО, які часто відрізняються від стандартних. Окремі медичні школи вимагають здачі додаткових тестів, іспитів та проходження співбесіди, які проводяться безпосередньо представниками навчального закладу. Окрім цього, необхідними є рекомендаційні листи: один лист від Консультативного комітету з домедичної підготовки або кілька листів від принаймні одного науковця та лікаря-практика.

Щодо першої вимоги, то більшість медичних шкіл США вимагають від абітурієнтів попереднє отримання ступеня бакалавра в галузі однієї з біологічних наук, але не завжди. 2005 р. приблизно 40 % вступників до медичних шкіл здобули ступінь бакалавра з інших галузей, крім біології та спеціалізованих наук про здоров'я [5]. Проте всі вступники повинні прослухати курс дисциплін із лабораторними заняттями з біології, загальної хімії, органічної хімії та фізики. Деякі медичні школи висувають додаткові вимоги щодо академічних дисциплін: обов'язковим є проходження курсів із біохімії, генетики, вищої математики, психології

й англійської мови. Загалом, американські медичні школи вимагають щонайменше 90 кредитів навчання в акредитованому коледжі чи університеті. Залежно від популярності медичної школи мінімальний набір кредитів може змінюватися. Для прикладу наведемо перелік мінімальних вимог для вступу до Медичної школи при Університеті Джона Гопкінса (Johns Hopkins University): 1) біологія – щонайменше 12 академічних кредитів: 4 з генетики та 8 із загальної біології з лабораторною роботою; 2) хімія – щонайменше 16 академічних кредитів: 4 з органічної хімії з лабораторною роботою, 4 з біохімії, 8 із загальної хімії; 3) гуманітарні, соціальні та біхевіористичні науки – щонайменше 24 академічних кредити; 4) математика – щонайменше 6 академічних кредитів із курсу матаналізу або статистики; 5) фізика – 8 академічних кредитів із курсу загальної фізики з лабораторною роботою [11].

Паралельно з отриманням ступеня бакалавра студенти додатково до основної програми повинні прослухати курс, який називається домедичною підготовкою. Зазвичай запис на цю програму відбувається не раніше 4–5-го семестру навчання на бакалавраті. Для цього студент повинен звернутися до університетської служби допрофесійної консультації з охорони здоров'я (Pre-Professional Health Programs Advising), в якій під час ретельної співбесіди консультант з'ясовує, яку саме галузь медицини хоче обрати студент. Від вибраної медичної спеціальності залежить іспит, який студент повинен здати після проходження курсу домедичної підготовки. Наприклад, більшість майбутніх лікарів повинні здавати іспит MCAT, стоматологи – DAT. Саме тип іспиту визначає курси (дисципліни), які студент вивчатиме на програмі домедичної підготовки. Зазвичай детальна інформація про типи програм і відповідних курсів подається на сайтах університетів. Тривалість програми домедичної підготовки не є чітко регламентованою і визначається темпом складання іспитів самим студентом. Додаткові заняття із програми домедичної підготовки є безкоштовними для всіх студентів у більшості університетів США, студент оплачує лише основну бакалаврську програму.

Домедична підготовка включає заходи, які готують студента до вступу до медичної школи, як-от проходження обов'язкових дисциплін, волонтерська діяльність, клінічний досвід, наукове дослідження та процес подання заявки до медичної школи. Деякі програми домедичної підготовки, які передбачають ширшу підготовку, називаються допрофесійними програмами (preprofessional programs) та можуть одночасно підготувати студентів до вступу в різноманітні заклади освіти (медичні, ветеринарні та фармацевтичні ЗВО). Деякі програми допрофесійної освіти в галузі сільського господарства готують студентів до безпосереднього працевлаштування у сферах, які мають найбільший попит, але водночас ці програми задовольняють вимоги зарахування до медичних та ветеринарних шкіл [9]. Така модель навчання спрямована на підвищення шансів на працевлаштування випускників, поки вони очікують на зарахування або якщо вирішують не вступати до медичної школи.

У більшості коледжів та університетів студенти не мають можливості обирати основні та факультативні дисципліни на етапі домедичної підготовки. Проте особлива увага зосереджується на певних дисциплінах, необхідних для складання іспиту MCAT. Зазвичай це біологія, загальна хімія, органічна хімія, неврологія та фізика [10]. Однак останніми роками збільшується кількість студентів із попередньою гуманітарною освітою, і медичні школи враховують цю тенденцію під час формування вимог до зарахування [8]. Наприклад, у Медичній школі Гори Синай (Mount Sinai School of Medicine) створено програму спеціально для абітурієнтів із попередньою гуманітарною освітою. Так звана програма гуманітарних та медичних наук передбачена для навчання студентів, які спеціалізуються на гуманітарних та суспільних науках, без вимоги MCAT або курсової роботи [7].

Зазвичай студенти на етапі домедичної підготовки впродовж першого року навчання структурують свій навчальний план так, щоб відобразити всі необхідні курси. Після першого семестру навчання багато студентів розпочинають позааудиторну діяльність, яка демонструє їхнє захоплення медициною. По завершенні навчання в межах домедичної підготовки, студенти реєструються і складають іспит MCAT, обов'язковий стандартизований іспит, який медичні школи використовують для визначення кваліфікації абітурієнтів [8].

Наступною важливою вимогою щодо зарахування до медичної школи є успішне складання стандартизованого іспиту MCAT. Комплексний стандартизований іспит із медицини – це уніфікований вступний тест, який, окрім США, поширений у Великій Британії, Австралії, Ірландії, частинах Західної Європи та в Канаді. Він призначений оцінити аналітичні здібності абітурієнта та його знання в галузі біології, хімії й інших природничих наук перед початком навчання у ВМНЗ. Екзамен проводиться Асоціацією американських медичних коледжів із 1928 р. Тестування оцінюється в діапазоні від 472 до 528 (від 118 до 132 балів за кожну секцію). Результати іспиту MCAT оголошуються абітурієнтам приблизно через тридцять днів після тесту через веб-додаток ААМК “Історія тестування MCAT” (MCAT Testing History).

Тест, оновлений 2015 р., складається із чотирьох розділів і проводиться в такій послідовності: 1) хімічні та фізичні основи біологічних систем; 2) критичний аналіз та навички обґрунтування; 3) біологічні та біохімічні основи живих систем; 4) психологічні, соціальні та біологічні основи поведінки.

Запитання з усіх чотирьох розділів викладено у формі тесту множинного вибору. На кожен розділ виділяється 90 або 95 хвилин на 50–60 запитань. Разом із перервами весь іспит триває приблизно 7,5 годин [14]. Інформація для розділів із кожної науки передбачає володіння однією з 10 фундаментальних концепцій та однією із чотирьох навичок наукових досліджень і обґрунтування [15].

Розділ	Запитання	Хвилини
Хімічні та фізичні основи біологічних систем	59	95
Критичний аналіз та навички обґрунтування (CARS)	53	90
Біологічні та біохімічні основи живих систем	59	95
Психологічні, соціальні та біологічні основи поведінки	59	95

Розділ “Хімічні та фізичні основи біологічних систем” перевіряє знання абітурієнта з хімії та фізики в галузі біологічних систем, що передбачає розуміння органічної та неорганічної хімії, біологічної фізики, а також загальної біології та біохімії. Зокрема, цей розділ зосереджений на фізичних принципах, що лежать в основі біологічних процесів і хімічних взаємодій у живих системах. Розуміння методів дослідження та статистики також важливе для успішного складання цієї частини іспиту [15].

Розділ критичного аналізу та навичок обґрунтування містить фрагменти текстів із запитаннями, що оцінюють вміння абітурієнта швидко, точно й ефективно працювати з текстовою інформацією. Фрагменти текстів обсягом 500–600 слів можуть охоплювати теми із соціальних та гуманітарних наук, іноді викладених у спотвореному чи упередженому вигляді, потребують розгляду читачем того, що написано, з різних позицій [4]. Тексти, призначені для обговорення тем, не знайомі читачеві, а успіх у цьому розділі передбачає використання інформації лише з конкретного тексту, без залучення раніше відомих знань [2].

Розділ “Біологічні та біохімічні основи живих систем” тестує в основному знання з біології та біохімії, але також потребує розуміння органічної та неорганічної хімії. Студенти повинні відповісти на запитання про функції біомолекул, унікальні для живих організмів процеси, організацію біологічних систем. Розуміння методів дослідження та статистики також важливе для успішного проходження цього розділу [15].

Розділ “Психологічні, соціальні та біологічні основи поведінки” перевіряє знання із психології та соціології таким чином, щоб студент зміг продемонструвати своє розуміння поведінкових і соціокультурних детермінант здоров'я. Ці специфічні знання включають поведінку та поведінкові зміни, сприйняття себе й інших людей, культурні та соціальні відмінності, які впливають на добробут людини та соціальну стратифікацію [15].

У межах чотирьох розділів іспиту MCAT перевіряють сформованість таких чотирьох груп наукових навичок і вмінь: 1) знання наукових концепцій та принципів (розуміння наукових концепцій і принципів; вміння визначати відносини між тісно пов'язаними поняттями); 2) наукове обґрунтування та розв'язання завдань (знання наукових принципів, теорій та моделей; вміння здійснювати аналіз та оцінку наукових тверджень і прогнозів); 3) розроблення та виконання наукових досліджень (розуміння важливих складників наукових досліджень; знання етичних проблем досліджень); 4) обґрунтування даних та статистичної інформації (інтерпретація даних, представлених у таблицях, цифрах та графіках; вміння підбивати підсумки на основі аналізу статистичних і лабораторних даних).

Окрім об'єктивних критеріїв зарахування, багато медичних шкіл вимагають, щоб абітурієнти мали унікальний досвід роботи в громадських закладах охорони здоров'я, на волонтерській роботі, у міжнародних наукових дослідженнях тощо. Багато студентів домедичної підготовки добровільно відвідують заклади охорони здоров'я з метою подальшого професійного самовизначення. Попередній досвід волонтерської роботи може збільшити шанси абітурієнта на зарахування до медичної школи [13]. Часто саме цей досвід є основною темою під час співбесіди [6]. Деякі студенти навчаються в лікарів-практиків, безпосередньо спостерігають за ними під час догляду за пацієнтами (“shadow doctor”) [3].

Абітурієнти подають уніфіковані заявки в усі медичні школи США через спеціалізовані системи, зокрема через Службу заявок американських медичних коледжів (AMCAS – American Medical College Application Service). Абітурієнт заповнює стандартну форму, що містить особисту інформацію про нього та його сім'ю, всі навчальні заклади, які він відвідував, предмети, які вивчалися, оцінки, різні види діяльності, які безпосередньо стосуються медицини, наявні рекомендаційні листи. Наступний крок у заповненні форми передбачає вибір абітурієнтом навчальних закладів, до яких він планує подати заявку. Після цього додаються 1–3 мотиваційні листи залежно від програми та рівня навчання. Вступникам на програми M. D. або Ph. D. необхідно подати особистий мотиваційний лист (Personal Comments Essay), магістерське чи докторське есе (M. D. / Ph. D. essay), а також есе з описом наявного в студента дослідницького досвіду (Significant Research Experience Essay). Мотиваційний лист абітурієнта є його основною можливістю описати причини вступу в медичну школу. Якщо співбесіда передбачена, то вона слугує додатковим способом виразити ті суб'єктивні сильні сторони, які має кандидат.

Первинні заявки AMCAS перевіряються співробітниками AMCAS, цей процес часто триває від чотирьох до шести тижнів [8]. Процедура розгляду документів складається з перегляду академічних досягнень абітурієнта, його оцінки MCAT, інших видів діяльності, досвіду клінічної роботи й особистої заяви [12]. Кандидати очікують на відповідь медичної школи протягом декількох місяців. Після цього вони можуть отримати так звані “вторинні заявки”. Різні школи мають різну політику щодо вторинних заявок студентів; одні ЗВО надсилають їх всім студентам, які подали документи, інші – спочатку вивчають документи абітурієнта, перш ніж надсилати вторинну заявку. Вторинні заявки створюються кожною школою окремо. Вони

завичай містять перелік запитань, на які заявник повинен відповісти, щоб продемонструвати володіння якостями, які школа вважає необхідними для того, щоб стати кваліфікованим лікарем. Найбільш успішні заявники можуть очікувати на отримання запрошень на співбесіду. Після проходження співбесіди та відправлення всіх необхідних додаткових матеріалів заявка вважається завершеною, і студент чекає на рішення медичної школи [1].

Висновки. Отже, з огляду на досвід провідних медичних шкіл США з відбору та прийому абітурієнтів на навчання, а також наявний досвід і процес реформування медичної освіти в Україні, вважаємо логічними певні аспекти реформування. Для вступу до ВМНЗ необхідними здаються поглиблені знання природничо-наукових дисциплін, що є основою для вивчення базових біомедичних і клінічних наук, оскільки відповідна підготовка за природничим напрямом повинна визначати готовність абітурієнта навчатися в медичному навчальному закладі. Окрім того, вважаємо, що ВМНЗ варто розробити і впровадити чіткі правила або політику відбору та прийому абітурієнтів, систему інтерв'ю (співбесіди) і рекомендацій, що підвищують вимоги до прийому претендентів для навчання. Також вважаємо за доцільне розглянути можливість розроблення і впровадження вступних іспитів для ВМНЗ, що включають тести для оцінки психологічних особливостей та здібностей кандидатів, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Використана література:

1. Anatomy of a Medical School Application / The Princeton Review [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.princetonreview.com/med-school-advice/medical-school-applications>.
2. CARS overview / Khan Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.khanacademy.org/test-prep/mcat/critical-analysis-and-reasoning-skills-practice-questions/critical-analysis-and-reasoning-skills-tutorial/v/cars-overview>
3. Chang E. Shadow a Physician to Gain Insight for Medical School / E. Chang // US News & World Report. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.usnews.com/education/blogs/medical-school-admissions-doctor/2014/01/28/shadow-a-physician-to-gain-insight-for-medical-school>.
4. Critical Analysis and Reasoning Skills Section / ААМС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://students-residents.aamc.org/applying-medical-school/article/mcat-2015-cars-overview/>.
5. Facts – Applicants, Matriculants and Graduates / ААМС // Archived 2006.01.12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.aamc.org/data/facts/2005/mcatgpabymaj1.htm>.
6. Franco K. How Volunteer Work Can Offer Lessons to Prospective Medical Students / K. Franco // US News & World Report. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.usnews.com/education/blogs/medical-school-admissions-doctor/2014/04/22/how-volunteer-work-can-offer-lessons-to-prospective-medical-students>.
7. Hartocollis A. Getting Into Medical School Without Hard Sciences / A. Hartocollis // The New York Times. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/2010/07/30/nyregion/30medschools.html>.
8. Kliff S. Well-Rounded Docs : That's the Goal as Medical Schools Seek Out and Admit More Nonscience Students, English Majors Welcome / S. Kliff // Newsweek. – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.newsweek.com/id/40747/>.
9. Pre-professional Programs / College of Agriculture and Life Sciences, Cornell University [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://admissions.cals.cornell.edu/academics/pre-professional-programs/>.
10. Prepare for the MCAT Exam / Applying to a Medical School // ААМС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://students-residents.aamc.org/applying-medical-school/taking-mcat-exam/prepare-mcat-exam>.
11. School of Medicine M. D. Admissions / Johns Hopkins Medicine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hopkinsmedicine.org/som/admissions/md/index.html>.
12. Selection Factors / Harvard Medical School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://meded.hms.harvard.edu/admissions-selection-factors>.
13. Smith-Barrow D. Bolster a Medical School Application With Volunteer Work / D. Smith-Barrow // US News & World Report. – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.usnews.com/education/best-graduate-schools/top-medical-schools/articles/2013/09/04/bolster-a-medical-school-application-with-volunteer-work>.
14. The MCAT Essentials for Testing Year 2018 / ААМС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.scribd.com/document/364998907/Essentials-2018-Final>.
15. What's on the MCAT Exam? / ААМС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://students-residents.aamc.org/applying-medical-school/article/whats-mcat-exam/>.

Горнич Т. И. Особенности профессионального отбора и зачисления студентов в медицинские школы Соединенных Штатов Америки

В статье обоснована необходимость изучения опыта Соединенных Штатов Америки относительно особенностей зачисления абитуриентов в высшие учебные заведения медицинского профиля. Выявлены общие требования к абитуриентам медицинских школ: предварительное получение степени бакалавра с обязательным прослушиванием курсов биологии и химии; прохождение курса домедицинской подготовки; высокие результаты экзамена MCAT, обязательного стандартизированного комплексного теста для поступления в медицинские школы Соединенных Штатов Америки; для абитуриентов из других стран высокие результаты экзамена на знание английского языка. Кроме объективных критериев зачисления, многие медицинские школы требуют обладания уникальным опытом работы в общественных учреждениях здравоохранения, волонтерских организациях, международных научных исследованиях. На основе анализа опыта Соединенных Штатов Америки в решении этой проблемы предложены рекомендации по улучшению существующих требований к зачислению абитуриентов в учебные заведения медицинского профиля в Украине.

Ключевые слова: медицинское образование, медицинская школа, США, зачисление, абитуриент, домедицинская подготовка, MCAT, степень бакалавра.

Horpinich T. I. The peculiarities of professional selection and admission of students to medical schools in the United States of America

The given article substantiates the necessity of studying the experience of the United States of America regarding applicants' admission to higher medical educational establishments. It is found out that the general requirements of medical schools for applicants are as follows: preliminary obtaining a bachelor's degree with compulsory courses of biology and chemistry; taking the course of premedical studies; high results for MCAT, a mandatory standardized comprehensive test for admission to the United States of America medical schools; high results for English language proficiency test for applicants from other countries. In addition to the objective criteria for admission, many medical schools require a unique work experience in public health care institutions, volunteer organizations, international research etc. Based on the analysis of the United States of America experience in solving a given problem, recommendations are made for improving the existing requirements for applicants' admission to medical educational institutions in Ukraine.

Key words: medical education, medical school, USA, admission, applicant, premedical studies, MCAT, Bachelor's degree.

УДК 378.011.3–051

Грицько В. В.

**КОМПЕНДИУМ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ:
СТИСЛИЙ ВИКЛАД ЗАСАД ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

У статті доведено необхідність формування нормативно-правової компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. Обґрунтовано поняття "нормативно-правова компетентність учителя початкової школи" з педагогічної позиції. Виокремлено основні теоретико-методологічні підходи до проблеми визначення нормативно-правової компетентності. Сформованість нормативно-правової компетентності майбутніх учителів початкової школи забезпечує ефективну організацію власної педагогічної діяльності крізь призму норм права, правових теорій, цінностей, ідеалів, які надають можливість визначати адекватні моделі поведінки й ухвалювати рішення в різноманітних правових ситуаціях.

Ключові слова: правова підготовка, нормативно-правова компетентність вчителя початкової школи, професійно-правова діяльність учителя, освітні правовідносини.

Життя будь-якої соціальної спільності характеризується впорядкованістю громадських відносин. Стан впорядкованості досягається соціальним регулюванням (нормативним та індивідуальним). Питання управління у сфері освіти набули в педагогічній теорії і практиці особливого значення. Передусім це пов'язано з переходом загальноосвітньої школи на нові освітні стандарти, саме тому сучасний учитель початкової школи (далі – УПШ) повинен знати основи нормативно-правової діяльності й уміти орієнтуватися в різних документах. Актуальність цього положення підтверджується сучасними вимогами в галузі освіти:

1) на підставі наказу Міністерства освіти і науки України "Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти" кожен педагогічний працівник повинен бути готовий до здійснення виховної, навчальної, методичної, організаторської, діагностичної, управлінської діяльності [4];

2) наказом Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір" встановлено, що кожен педагог зобов'язаний: знати стандарти загальної освіти, нормативні правові, керівні й інструктивні документи; вміти будувати власну професійну діяльність згідно з нормативними актами; розуміти документацію інших фахівців (психологів, дефектологів, логопедів тощо) [5];

3) згідно з постановою Кабінетів Міністрів України "Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 р.", педагог, який здійснює професійну діяльність, повинен опиратися на стандарти; знати нормативні документи з питань навчання і виховання дітей і молоді; враховувати основи законодавства щодо прав дитини і закони у сфері початкової освіти [6].

В умовах масштабної розбудови правової держави в сучасній Україні правова освіта набуває особливого значення для формування правової культури і правосвідомості особистості, її вмінь легальними засобами правомірно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях. Тому нормативно-правова підготовка вчителя початкової школи стає обов'язковим складником його професійної компетентності, що дозволяє характеризувати педагога як успішного суб'єкта педагогічної діяльності, як менеджера освітніх послуг.

Формуванню правової компетентності особистості фахівця присвячено праці Дж. Вейланта, М. Маркової, О. Панової та ін. Проблеми формування правосвідомості й правової культури майбутніх учителів присвячено праці Г. Васяновича, М. Городинського, М. Подберезького, І. Романової, Г. Фірсова й інших науковців. Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що наявна ситуація щодо правової підготовки майбутнього вчителя повинна бути співвіднесена з реаліями сучасних вимог до високого рівня професіо-